

AYNURƏ QURBANOVA
Odlar Yurdu Universiteti
Bakı şəh. Koroğlu Rəhimov küç. 13,
aynuragurbanova84@gmail.com

ELLIPTİK SÖYLƏMLƏRİN STRUKTUR-SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə

Bu məqalə elliptik söyləmlərin struktur-semantik xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinə həsr edilmişdir. Məqalədə ellipsis anlayışına yanaşmaların sistemləşdirilməsi təqdim edilmişdir. Ellipsis təbiətinə görə mürəkkəb hadisə kimi təbii dilin sintaktik sistemində xüsusi yer tutur. Məqalədə elliptik cümlə probleminin həll edilməsi sintaksis elminin ən aktual məsələlərindən biri hesab edilir. Müəllif qeyd edir ki, elliptik cümlələrin öyrənilməsində ən mühüm məsələlərdən biri onların struktur və semantik planlarda tamlığı və natamamlığı məsələsidir. Məqalədə həm də elliptik cümlələrin əsasən şifahi dialoji nitq üçün xarakterik olduğu qeyd edilir. Yarımçıq (formal cəhətdən yarımçıq, lakin mənası kontekst, situasiya və ya intonasiya vasitəsilə təmin edilən cümlələr) və elliptik cümlələr arasındakı fərqlərdən danışılır.

Məqalədə göstərilir ki, elliptik cümlələr müstəqil işlədilə bilən xüsusi cümlə tipidir, onların spesifik cəhəti kontekstdə xatırlanmayan, yəni məna baxımından məlumatın ötürülməsi üçün zəruri olmayan feili xəbərin olmamasıdır. Elliptik cümlələr replika və dialoqlara xas olan, bir yaxud bir neçə üzvü çatışmayan, kontekstdə tam cümlələrə uyğun gələn natamam cümlələr kimi təsvir edilir. Onların çatışmayan üzvləri kontekst və situasiyadan bərpa edilə bilər. Kommunikativ-semantik strukturun formalaşmasına şifahi nitqin baş verdiyi mühitin, jestlərin, nitqin tempinin, intonosiyanın və digər amillərin təsiri olduğundan əsasən yarımçıq cümlələrdən istifadə olunur.

.Qeyri formallıq, səmimi ünsiyyət kimi amillər ifadələrə qənaət etməyə, mənanı anlamq üçün yetərli olan ifadələrin istifadə olunmasına imkan verir. Bu səbəblə ellipsisin öyrənilməsi bütün müasir dillərdə baş verən ünsiyyət vasitələrinə qənaət proseslərini anlamaq üçün kifayətdir.

Açar sözlər: cümlə, yarımçıq cümlə, struktur, konsituasiya, kontekst, söyləm, cümlə modeli, elliptik cümlə

Müasir dilçilikdə təktərkibli cümlələrin statusuna dair fərqli fikirlər hökm sürür. Bu fikirlər arasında ortağ məqam ondan ibarətdir ki, təktərkibli cümlələr tərkibində feilin şəxsi forması olmayan cümlələrdir. A.A.Şaxmatova görə, “yarımçıq cümlələr bu və ya digər üzvün buraxıldığı halda özünə yer alır (1, s. 156). Elliptik cümlələri tam cümlələrin struktur variantı kimi şərh edən A.A.Şaxmatovun fikrincə, “qrammatik baxımdan təktərkibli cümlələrin mahiyyəti subyekt və predikatın birləşməsi cümlənin bir üzvündə özünə uyğunluq tapmasından ibarətdir” (1, s. 40). A.M.Peşkovski isə öz tədqiqatlarında elliptik cümlələri “yarımçıq cümlələr” kimi nəzərdən keçirir və onları “bir və ya bir neçə üzvü çatışmayan” cümlələrə aid edir (2, s. 3). Müəllifin fikrincə, “ikinci dərəcəli üzvləri olmayan cümlələr yarımçıq cümlələrdir” (2, s. 362). Elliptik cümlələri müstəqil cümlə kimi şərh edən V.V.Vinoqradov yazırdı ki, “elliptik və ya yarımçıq cümlələr” müstəqil strukturlar olmaqla yanaşı, həm də tamtərkibli cümlələr kimi kommunikativ funksiya yerinə yetirirlər”.

Onun fikrincə, “elliptik cümlələr danışq dili cümlələrinin özünəməxsus tipikləşmiş formalarıdır, onların xüsusi struktur tipləri özlüyündə tam cümlələrin normasının posulmasını təmsil etmir” (3, s. 28).

Qeyd edək ki, xüsusi sintaktik hadisə olan ellipsis zamanı semantik strukturun elementlərindən biri söyləmin üst qatında ifadə olunmur. Halbuki elliptik konstruksiyaları linqvistik baxımdan nəzərdən keçirərkən onu struktur-qrammatik və məna vahidi kimi təqdim etmək mümkündür. Elliptik cümlələrin struktur-semantik təşkili məna yarımçıqlığı və onun yerinin doldurulması üsulları baxımından araşdırılır. Bu cür yarımçıqlığın yerinin dolumunun mənbəyi dialoq və danışığın konsituasiyası ola bilər. Elliptik cümlələrin formalaşmasında linqvistik kontekstlə müqayisədə konsituasiyanın təsiri daha güclüdür.

Göründüyü kimi, linqvistik kontekst elliptik cümlələrin struktur-semantik tərtibinə təsir edən amillərdən biridir. Elliptik söyləm gerçəklik situasiyasının hər hansı bir elementinin nominasiya vasitəsi kimi çıxış edir. Elliptik cümlələrin semantik strukturunun formalaşması onların tipikləşmiş ünsiyyət situasiyasına daxil olması nəticəsində baş verir. Bu cür cümlələr özlərinin spesifik struktur sxemlərilə konsituativ linqvistik vahidlər kimi çıxış edirlər. Danışqda elliptik cümlələr dildən kənar gerçəklik situasiyası ilə bağlılıq nümayiş etdirir, onların semantikasi kommunikativ, situativ-istiqləmli, üstəlik mürəkkəb xarakter daşıyır.

Ellipsisin müəyyənləşdirilməsində kontekst və situasiyanın həlledici rolunu nəzərdən keçirən Ş.Balli yazırdı ki, “biz ellipsisi situasiyanı “prezentasiya edən” deytik elementlərin və ya konteksti “reprezentasiya” edən anafirik elementlərin “düşünülməsi” kimi nəzərdən keçirməkdə israrlıyıq” (4, s. 227). Oxşar fikri qeyd edən V.Q.Admoninin fikrincə, “bəzi hallarda kontekst və ya situasiya cümləni “yüngülləşdirir” bilirlər və bununla da onun tərkibinə müvafiq birləşmə formalarının birbaşa daxil edilməsindən yan keçməyə imkan verir, bu forma isə özünün real məna dolumunu situasiya və ya kontekstdən alır (5, s. 25).

Qərb, xüsusən də ingilis dilçiliyində tərkibində feilin şəxsi formasının olmadığı, lakin bununla belə onların tam məzmununa malik olmalarında və buna görə də cümlələrin ekvivalenti kimi çıxış edən bilən cümlələrdən bəhs edilir. Bəzi Qərb qrammatistləri, məsələn, V.L.Çeyf təktərkibli cümlələri müstəqil cümlələr kimi fərqləndirmir (6, s. 97). Ç.Fris isə öz növbəsində təktərkibli cümlələrin mövcudluğunu qəbul edir: “təktərkibli cümlələrin iki növü vardır: onlar ya müəyyən mübtədə və ya xəbərdən, ya da bir sözdə cəmləşdirilmiş mübtədə və ya xəbər ideyasını təmsil edən sözdən ibarət olurlar” (7, s. 123).

Linqvistik mənbələrdə yarımçıq cümlələrə münasibətdə orta q cəhət onların istənilən dildə monoloji, dialoji təzahür formalarından asılı olmayaraq danışq dili üçün səciyyəvi olmasından ibarətdir. G.O.Kerm elliptik cümlələrdən bəhs edərək onları struktur baxımdan tam, lakin tərkibində feili olmayan cümlələr kimi izah edir. Fikrini əsaslandırmaq üçün isə o, feilsiz əmr cümlələrinin müsəl göstərir. Məsələn, ¡Hat soff!; ¡Your passport, please! (8, s. 173). B.Blekston isə bu tip cümlələri üslubi vasitələr kimi müəyyənləşdirir və onlara danışqda daha çox rast gəlindiyini qeyd edir. Müəllif buraya nida cümlələrini - ¡What a hot day! və inkarlıq bildirən sözün bütöv cümləni əvəz edə bildiyi inkarlıq bildirən cavabları aid edir. Məsələn,

- ¿Is it going to rain?

- /I hope not// (9, s. 146).

İ.F.Vardula görə, “sıfır sintaksemlər tək cə məzmunu deyil, həm də ifadəyə malik olurlar. Sıfır ifadələrin özünəməxsusluğu ondan ibarətdir ki, onlarda “akustik xüsusiyyətlərin məcmusu sıfıra bərabərdir, lakin onlar da özlərini eksplisit kimi, yəni maddi ifadə olunmuş kimi aparırlar (10, s. 308). Maraqlı məqam ondan ibarətdir ki, İ.F.Vardul sıfır və ellipsis anlayışlarını fərqləndirməyə cəhd edir: “ellipsiyaya uğramış üzvdən fərqli olaraq, sıfır üzv kontekst və situasiyadan asılı deyildir və eksplisit sintaksemlərin yerləşdirilməsinə yol vermir” (10, s. 309). Əlavə edək ki, bizim ellipsis anlayışımızı nəzərə alsaq, onda məlum olar ki, İ.F.Vardul öz

araşdırmasında “ellipsis” və “yarımçıqlıq” anlayışlarının fərfinə ciddi yanaşmamış və buna görə də o, ellipsis dedikdə, cümlənin kontekst və ya konsituasiyadan bərpa oluna bilən buraxılmış elementini başa düşür (10).

H.Poutsuma isə elliptik cümlələrə mübtədə və ya xəbəri olmayan cümlələrə aid edir və onlar, onun fikrincə, “kontekstdən bərpa edilə bilməz” (11). Müəllif elliptik cümlələrin beş növünü müəyyən edir: faktı təsdiq edən, məsələn, /*No pains, no gains*/, emosiya ifadə edən, məsələn, /*All right!*/, sual, məsələn, /*What about her?*/, ritorik sual və nidalar, məsələn, /*One knows the value of freedom, what then?*/, əmr cümlələri, məsələn, /*Your passport, please*/ (11).

Burada daha bir məqama diqqət yetirmək istərdik ki, yarımçıq (formal cəhətdən yarımçıq, lakin mənası kontekst, situasiya və ya intonasiya vasitəsilə təmin edilən cümlələr) və elliptik cümlələr arasında müəyyən aşkar fərqlər mövcuddur. Hələ birvaxtlar H.Svit yazırdı ki, “elliptik cümlələr müstəqil işlədilə bilən xüsusi cümlə tipidir, onların spesifik cəhəti kontekstdə xatırlanmayan, yəni məna baxımından məlumatın ötürülməsi üçün zəruri olmayan feili xəbərin olmasıdır” (12, s. 445).

A.İ.Smirnitski isə elliptik cümlələr dedikdə, quruluş elementləri – sözlər, artıqlar, bağlayıcılar, köməkçi feillərin olmadığı cümlələri nəzərdə tutur (13, s. 100). Ümumiyyətlə, danışmaq üçün səciyyəvi olan elliptik cümlələr ikinci həmsöhbətin danışığında məna baxımından yarımçıq olması ilə xarakterizə edilə bilər. Bu səpkili cümlələr semantik cəhətdən tam, struktur cəhətdən isə yarımçıq olan cümlələrdir. Elliptik cümlələrin strukturunda xəbər olmur və bu da həmin cümlələrə sürətlilik, şiddətlik, intensivlik, gərginlik çaları verir.

“Ellipsis ifadəsini tapmayan, amma tapması mümkün olan linqvistik dəyər ” (14, s. 235) kimi qiymətləndirən K.M.Abdullayevin fikrincə, “elliptiklik ideyası əslində sintaktik vahidin dəyərə malik yoxluğunun üzərində qurulur və məhz belə bir yoxluq ellipsisli komponentləri, ya da başqa sözlə desək, sıfır üzvlü komponentləri başqa komponentlərlə daha sıx bağlayır” (14, s. 235-238). Cümlə daxilində ellipsis hadisəsinin baş verməsi heç də həmin konstruksiyada fikrin yarımçıqlığı anlamında qəbul edilməməlidir, çünki belə cümlələrdə istənilən bir üzv ellipsisə yalnız o şəraitdə uğrayır ki, cümlənin özündən və ya mətdən onun bərpası mümkün olsun. K.M.Abdullayev hesab edir ki, “ellipsisləşmə dolayısı ilə cümlə quruluşunda danışanın, informasiya verənin əvvəlcədən nəzərdə tutduğu modelin təqdim edilməsinə xidmət edir. Beləliklə, ellipsisli cümlə quruluşunu yalnız formal baxımdan deformasiyaya uğramış kimi qəbul etmək olar. Əslində bu deformasiyaya uğramış quruluş informasiya qəbul edən dil şüurunda gizlənmiş tam təsəvvürüdür” (14, s. 77).

Cümlənin insan fikrinin subyektiv xüsusiyyətlərinə şərtlənmiş ellipsis dilin ən geniş yayılmış hadisələrinə aiddir. F.Y.Veysəllinin fikrincə, “elliptik cümlələrə - /*Haraya?* - /*Evə*/ (gedirəm), /*Evə*/ - /*Hə*/ (əvəzinə). Bu cümlələr qrammatik cəhətdən tam formalaşmadığına görə onlara parselyativ və ya parazitiv cümlələr də deyilir” (15, s. 27).

A.Y.Məmmədov ellipsis hadisəsinə tədqiq edərkən onun kontekst və konsituasiya ilə bağlı aşağıdakı növlərini fərqləndirmişdir: “1) dialoqda ellipsis; 2) anafirik konstruksiyalarda ellipsis; 3) yarımçıq cümlələrdə ellipsis” (16, s. 63).

İngilis dilində feilsiz əmr cümlələri adi məişət danışığında geniş işlənməkdədir. Tərkibində feil olmayan bu sözlər adətən isimlərdən ibarət olur. Bu sözlər xüsusi intonasiya ilə müşayiət olunur. Məsələn, /*Silence!*/, /*The salt, please!*/, /*Hats off!*/, /*Quite!*/, /*Out!*/, /*Out with it!*/

Əlavə edək ki, linqvistik mənbələrdə feilsiz sözlər qrammatik cəhətdən “qüsurlu” hesab edilir, çünki onlara bir əsas hissə xasdır. Buna görə də onlar tamtərkibli cümlənin elementlərinə parçalana bilmir. İngilis dilindəki əmr cümlələri dinləyəndə qəti əmr, təklif və ya dəvət təsiri yaradır. Feilsiz əmr cümlələrinin baş üzvünün morfoloji təbiətindən asılı olaraq aşağıdakı tiplər üzrə təsnif edilə bilər:

- substantiv əmr cümlələri (bu zaman cümlənin baş üzvü isimlə ifadə olunur). Məsələn, ;Tea!; ;Tea at once!; ;And some brandy immediately!; /Blore, a taxi for Miss Dinny//; /Two beers for us out here//; /Not word about this,» he said, and laid an index finger against his lips//.

- sözünü ilə təqdim edilmiş substantiv cümlələr. Bu tip cümlələrdə sözünü isimdən əvvəl gəlir və birlikdə cümlənin baş üzvü kimi çıxış edirlər. Məsələn,

;Out of the way there! /Shouted the captain//

;They're on the match! ;They're coming up the drive!

c) baş üzvü zərflik və ya zərflə ifadə olunmuş zərflə (adverbial) cümlələr;

/You'll be shocked when I tell you//

;Quickly! ;Quickly!

- baş üzvü sifətlə ifadə olunmuş təyini əmr cümlələri. Məsələn,

;I won't believe it's right! ;I won't!

Hubert dropped his hands. /You're both cracked//

;Polite! - said Jean.

;Hallo, boys!

/Not so hearty, please//

- cerundlu əmr cümlələri. Bu cümlələrdə cerundlu təmsil olunan baş cümlə "no" ədatından sonra işlənir. Məsələn,

;No smoking here!

"No singing, please," called the barmaid sourly.

- baş üzvü nidalardan ibarət feilsiz əmr cümlələri. Bu tip cümlələr əsasən dialoji nitq üçün səciyyəvidir. Məsələn,

Jean: ;Hush! Don't make noise.

;Hey, up here!

Girl's voice: ;Ssshhh! ;Be quite! ;There is someone in the hall!

- yeganə baş üzvü "please" sözü olan feilsiz əmr cümlələri. Məsələn,

;Why - up - what are you talking about?

;Please, Jo! ;I'm not going to make a scene!

Əlavə etmək istərdik ki, feilsiz əmr cümlələri arasında nominativ deyil, kommunikativ funksiyanı yerinə yetirən vokativ cümlələrə tez-tez rast gəlinir. Bu cümlələrdə adətən dinləyənin adı və ya onu müstəqil təküzvlü cümlə kimi müəyyənləşdirən söz işlədilir. Məsələn, ;John!; ;Mr. Brown!; ;Doctor!; ;Dad!

Məlumdur ki, feilsiz əmr cümlələrinin hamısı üçün ümumi cəhət onların kontekst (konsituasiya) və danışıq situasiyası ilə sıx bağlılığıdır ki, məhz bunun sayəsində onlar kommunikativ cəhətdən funksionallıq qazana bilirlər. Bundan başqa, bu tip cümlələrdə emosionanın ifadəsində intonasiya xüsusi rol oynayır. Bu cümlələrin emosionallığın gücü onların struktur natamamlığı ilə mütənasibdir, yəni söyləmə qısa olduqca, onların intonasiyası bir o qədər qabarıq olur.

Fərqləndirici əlaməti feilin (xəbərin) olmaması olan qeyri-predikativ söyləmələr (təqdimatlar) linqvistik baxımdan xüsusi maraq kəsb edir. Məsələn,

/Mr. Ernest Worthing//

;How are you, my dear Ernest? ;What brings you up to town?

;Oh, pleasure, pleasure! ;What else should bring anywhere? ;Eating as usual, I see, Algy!

;Mr. Cecil Graham!

Özlərinin qrammatik naqisliyinə görə bu tip söyləmələr ellipsis, sıfır üzvlü cümlə adlandırılan nitq strukturlarına yaxındır. Lakin qeyri-predikativ söyləmələri ellipsislərlə eyniləşdirmək məqsədəuyğun deyildir, çünki elliptik cümlələr danışıqda müəyyən konnotativ şəraitdə meydana çıxır. Məsələn, ;Here! və ya ;Quickly!

Halbuki qeyri-predikativ söyləmlər informasiyanın ixtisarının konnotativ nəticəsi deyil, qeydə alınmış qrammatik normadır və buna görə də ellipsisə bərabər tutula bilməz. O.Musayev bu tip cümlələri yarımçıq cümlələr kimi izah edir. Onun fikrincə, "...ingilis dilində də bəzən, xüsusən şifahi nitqdə cümlə üzvlərindən biri və ya bir neçəsi buraxılıq, işlədilmir; ünsiyyət baxımından ona ehtiyac hiss olunmur" (17, s. 364). Daha sonra müəllif yarımçıq cümlələr adlandırdığı bu cümlələrin mübtədadan, xəbərdən, tamamlıqdan, zərflikdən və bir də modal sözlərdən ibarət olmaqla 5 növünü göstərir. Müəllif mübtədadan ibarət olan yarımçıq cümlələrə (təktərkibli) nümunələr verir. Məsələn:

-¿Who told it to you?

-/Bown//.

Tamamlıqdan ibarət yarımçıq cümlələrə nümunə, məsələn:

-¿What do you want?

-/A book//.

Zərflikdən ibarət yarımçıq cümlələrə nümunə, məsələn:

-¿Where do you live?

-/In Baki//.

Modla sözlərdən təşkil olunmuş cümlələrə nümunə, məsələn:

-/Can you use a computer//

- /Of course", said the young man//.

O.Musayev həm də təktərkibli və yarımçıq cümlələrin fərqləndirilməsinə də münasibətini bildirir. Onun fikrincə, "...yarımçıq cümlədə buraxılmış üzv asanlıqla bərpa edilə bildiyi halda, təktərkibli cümlələrdə heç bir üzv buraxılmadığına görə, onu bərpa etmək mümkün olmur" (17, s. 365). Məsələn:

-¿What did you say?

-/Nothing//.

Burada /Nothing// yarımçıq cümlədir və lazım olduqda onu asanlıqla bərpa etmək olur. Məsələn, /I want nothing//.

Halbuki ¡Forward! təktərkibli cümləsinə heç bir üzv əlavə etmək mümkün deyildir (17, s. 365).

Ellipsis dialoji nitqi xarakterizə edən əsas vasitələrə aiddir. Ellipsisin dialoji ünsiyyətdə müntəzəm istifadə edilməsi təkcə normativliyini deyil, həm də həmin vasitənin qanunauyğun və məqsədəuyğun olmasını sübut edir. Dialoji bütövün tərkibində mənaca sıx əlaqəli, sonrakı söyləmin əvvəlkinə birbaşa reaksiyası olan söyləmlərlə mübadilə baş verir. Buna görə də sonrakı söyləmlərin kitab monoloji nitqində olduğu kimi genişlənmiş sintaktik strukturların qurulması sonrakı replikalarda əvvəlki replikaların və sintaktik strukturların söz tərkibində dubletlərin yaranmasına gətirib çıxara bilər. Ellipsisdə dialoji nitqin əsas məziyyəti – funksiyanın mənasının strukturun mənasının üzərində üstünlüyünə meyil" özünü büruzə verir. Ellipsisin köməyilə informasiya cərgəsi daha dəqiq qurulur, mənanın detallaşmasına yardım edən sinonim əvəzləmələr vasitəsilə həmin informasiya cərgəsinin dəyişməsi baş verir"(18, s. 26).

Dialoq struktur tərtib qaydaları sosial kontekstin təsiri altında olan elliptik konstruksiyaların işləndiyi əsas sahədir. Cümlənin ayrı-ayrı hissələrinin buraxılması dialoji nitq üçün normal hesab edilir, çünki ünsiyyət konsituasiyası buraxılmış üzvün xatırlanmasını tələb etmir (onlar konsituasiyadan aydın ola bilər və ya deyilənin mühüm informativ sahəsi deyildir). Elliptik cümlələr emosional, dəqiq və ifadəlidir. Onlar danışanın vəziyyəti və hissləri, təsvir olunan hadisə və ya predmetlərin əhəmiyyətliyi haqqında əlavə məlumat verirlər. Elliptik cümlələr yalnız söyləmlərdə öz funksiyalarını yerinə yetirir və kontekstin digər cümlələri ilə bağlıdırlar. Təktərkibli cümlələr isə bu bağlılığa malik deyillər. Məsələn,

¿It'll be just as it was before?

/Just// (19, s. 95) elliptik cümlə,

/She ate two pieces of brown bread and butter with the delicious sense of imperiling her immortal soul, and she took a long drink from the silver tankard//

/"Beer, glorious beer," she murmured// (19, s. 296) isə təktərkibli cümlədir.

Sonda əlavə etmək istərdik ki, elliptik cümlələr qənaət və izafilik strukturlarının qarşılaşması ilə təşəkkül tapan sintaktik ekspressivliyin mərkəzində qərarlaşır. Ellipsis danışqda və ya mətndə (diskursda) dil vahidinin buraxılmasıdır ki, onun köməyilə müəyyən şəraitdə bir sözlə digər hallarda bütöv bir cümlənin vasitəsilə ifadə oluna biləcək fikri ifadə etmək olar. Bu hadisə konkret dildə hərəkətdə olan dil vasitələrinə qənaət prinsipinin təsirindən yaranır.

Ədəbiyyat:

1. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка. С.:т-Петербург: Издательство ЛКИ, 2007, 620 с.
2. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении. М.: УРСС, 2001, 450 с.
3. Виноградов В.В. Некоторые задачи изучения синтаксиса простого предложения // Вопросы языкознания, № 1, с. 3-29
4. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. М.: Эдиториал URSS, 2001, 383 с.
5. Адмони В.Г. Основы теории грамматики. М.: - Л.: Наука, 1964, 104 с.
6. Chafe W.L. The Meaning and Structure of Language. London: 1970, 360 p.
7. Fries Ch. C. The Structure of English. New York, Barnes and Noble.1968, 298p.
8. Curme G.O. Grammar of the english language. –Boston: N.Y., 1935, 208 p.
9. Blackstone B. A Manual of Advanced english for foreign studens. –London: Logmans, 1961, 254 p.
10. Вардудль И.Ф. Основы описательной лингвистики: синтаксис и супрасинтаксис /предисл. В.М.Алпатова. - Изд. 2-е, стер. М.: URSS, 2006, 353 с.
11. Poutsma H. A Grammar of Late Modern English. Croningen: 1926, 812 p.
12. Sweet H. A new English Grammar. Logical and Historical. P I. Oxford: Clarendon Press, 2007, 510 p.
13. Смирницкий А.И. Синтаксис английского языка. М.: Лититература на иностранном языке, 1957, 284 с.
14. Abdullayev K.M. Azərbaycan dili sintaksisinin nəzəri problemləri. Bakı: Maarif, 1999, 284 s.
15. Veysəlli F.Y., Kazımov Q.Ş., Kazımov İ.B., Məmmədov A.Y. Azərbaycan dilinin funksional qrammatikası: Sintaqmatika, söz birləşməsi və sadə cümlə sintaksisi. III cild. Bakı: "Prestige" çap evi, 2014, 502 s.
16. Musayev O.İ. İngilis dilinin qrammatikası. Bakı: Qismət, 2007, 608 s.
17. Мамедов А.Я. Эллипсис в азербайджанском языке: Дис. ...канд. филол. наук. Баку: 1981, 147 с.
18. Реунова О.И. Эллипсис как лингвистическое явление: Монография. Пятигорск: Изд-во ПГЛУ, 2000, 230 с.

Bədi ədəbiyyat

19. Maugham W.S. Theatre. – Вінниця: Нова книга, 2002, 311 с.

Курбанова А.Н.

**Структурно-семантические особенности
эллиптических высказываний**

Резюме

Данная статья посвящена вопросам изучения структурно-семантические особенности эллиптических предложений. В ней представлена систематизация подходов относительно статуса понятия эллипсиса. Эллипсис, как сложное по своей природе явление, занимает особое место в синтаксической системе естественного языка. В статье подчеркивается, что решение проблемы эллиптических предложений является одной из важнейших задач синтаксической науки. Автором отмечается, что при изучении эллиптических предложений одной из важных задач является определение их полноты или неполноты в структурном и семантическом отношениях. В статье также указывается, что эллиптические предложения в основном характерны для устной диалогической речи. Говорится о различиях между неполными (формально неполные предложения смысл которых понятен по контексту, ситуации или интонации) и эллиптическими предложениями. В статье эллиптические предложения описываются как особый вид предложений, которые могут быть использованы автономно. Их специфической особенностью является отсутствие глагола в контексте, не имеющего важности в передаче информации. Эллиптические предложения рассматриваются как не полносоставные, в которых недостает одного или нескольких членов, которые характерны для реплик в диалогах и которые в контексте соответствуют полным двусоставным предложениям. Их отсутствующие члены легко восстанавливаются из контекста и ситуации. Так как на формирование коммуникативно-семантических структур большое влияние оказывает обстановка, в которой протекает разговорная речь, жесты, темп, интонация и другие причины, то в разговорной речи используются в основном неполные предложения. Такие явления, как неофициальность, непринужденность общения, позволяют сократить высказывание, использовать только те части предложения, которые необходимы для понимания смысла. Поэтому изучение эллипсиса необходимо для понимания процессов, связанных с экономией языковых средств, происходящих во всех современных языках.

Ключевые слова: предложение, неполные предложения, структура, конситуация, контекст, высказывание, модель предложения, эллиптические предложения,

Gurbanova A.N.

Structural and semantic features of Elliptical expressions

Summary

The article focuses on the study of structural and semantic features of Elliptical sentences. It provides the systematization of approaches concerning the status of ellipsis. Ellipsis is of a complex nature and has been particularly significant for the syntactic system of natural language. In the article it is stressed that dealing with the issue of elliptical sentences is a major challenge for Syntax. It is submitted that defining structural and semantic completeness or incompleteness of elliptical sentences is one of the priority tasks for research of elliptical

sentences. The article further provides that the elliptical sentences are more common for oral dialogical speech. It distinguishes between incomplete sentences (structurally incomplete sentences where the meaning is understood from the context, situation and intonation) and elliptical sentences. In the article elliptical sentences are described as a special type of sentences that can be used autonomously. Their characteristic feature is the lack of the verb in context which is not necessary in the transmitting information. Elliptical sentences are described as incomplete sentences without one or two parts of sentences which are typical for dialogues and replicas and correspond to complete sentences. Their omitted parts can easily be rebuilt by context. The phenomenon like informality ease in communication enables it to reduce expressions and use only the ones necessary for understanding the meaning. That is the reason why the study of the term of ellipsis is necessary for understanding the processes related to economy of language means which is common for all modern languages

Key words: sentence, incomplete sentences, structure, consituation, context, utterance, sentence model, elliptical sentences

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 21.06.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 26.07.2019

Filologiya elmləri doktoru, professor Fəxrəddin Veysəlli tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur